

Drikkevannsforvaltningen i Norge, hva nå?

Av Christen Ræstad

Christen Ræstad er sivilingeniør.
Rådgiver med eget firma siden 1981

Innlegg på seminar i Vannforeningen 26. mars 2008

Introduksjon

Mange av distriktskontorene i Mattilsynet gjør en god jobb med tilsyn og oppfølging av vannverkene. På sentralt hold er bemanningen og ressurstilgangen så mangelfull at innsatsen blir langt mindre enn det vannforsyningen trenger og krever. Innkreving av mer enn 30 millioner kroner i statlig tilsynsavgift er derfor en overfakturering i forhold til selvkost og samlet innsats som gjør dette gebyret til "det store statlige vannforsyningsranet"! Ran er som kjent forbudt i Norge.

Det er en del små vannverk som setter hele vannforsyningen i vanry ved altfor dårlig vannkvalitet og sikkerhet. Mattilsynet må fokusere sterkere på de største synderne. Samtidig må det gode systematiske arbeidet med godkjenning og tilsyn fortsette, herunder at Mattilsynet er aktivt med i faglige debatter slik at tilsynet kan gjøre fornuftige avveininger i godkjenningsspørsmål og

stå på faglig trygg grunn når tilsynet gir råd og vurderinger i krisesituasjoner.

I mitt innlegg på seminaret kritiserte jeg også at drikkevannskilder nesten ikke er omhandlet i forskriften som innfører EUs rammedirektiv for vannressursene i Norge. Jeg omtaler dette i et debattinnlegg lenger bak i denne utgaven av VANN og berører dette derfor ikke i denne artikkelen.

Store fremskritt for vannforsyningen de siste 20 årene

I motsetning til hva man kan få inntrykk av i media, har det vært en formidabel innsats i vannforsyningsinvesteringene de siste 25 årene. Jeg var selv med i arbeidet med Stortingsmelding nr. 55 (1984-85) som ble behandlet av Stortinget våren 1985. Målt i faste 2005-kroner har vi følgende endringer fra 1983 til 2005 for den kommunale vannforsyningen:

- Årlige investeringer har økt fra 1,1 til 1,8 milliarder kroner pr år
- Drift- og vedlikeholdsinnsatsen er mer enn fordoblet, fra 1,4 til 3,1 milliarder kroner
- Fornyelsen av gamle vannledninger har økt kraftig, men det er mye ugjørt. Før var fornyelsestakten slik at det tok 400 år å fornye ledningsnett. I dag er tiden redusert til 200 år.

Det er bygd et stort antall nye hovedvannverk med langt mer omfattende og avansert vannbehandling enn tidligere. Begrepet 2 hygieniske sikkerhetsbarrierer har vi hatt siden drikkevannsforskriften i 1951, men det reelle innholdet har en langt strengere fortolkning enn tidligere. Termotabile koliforme bakterier fant vi rett som det var i råvannet, men med en liten dose klor var disse drept, og alle følte seg trygge. Ingen klaget, selv om fargetallet tidvis kunne være både 30 og 40.

Nå er situasjonen en helt annen. Parasitter er det nye "moteordet" i vannforsyningen etter giardiaepidemien i Bergen høsten 2004 og koke-spetakkelet i Oslo i oktober 2007. For sistnevnte episode anbefales spørreundersøkelsen som Statens Institutt for Forbruksforskning gjorde til omkring 850 svarere. Les rapporten på www.sifo.no. Der vil man se at både Oslo kommunes Vann- og avløpsetat (VAV) og "myndighetene" med smittevernetaten og Mattilsynet fikk godt omdømme fordi de tok vare på forbrukernes helsesikkerhet, selv om erfaringene viste at kokingen heldigvis var unødvendig. I disse

dager tar Oslo i bruk et nytt vannbehandlingsanlegg til mer enn 700 millioner kroner, med flere rensetrinn som sikkerhetsbarrierer mot aktuelle trusler mot drikkevannskvaliteten.

De fleste store vannverkene investerer i UV-behandling mot parasitter. Kanskje går denne utbyggingen så hurtig at vi ikke tar nødvendig tid til å utnytte erfaring og lære fra de vannverkene som har feil og mangler i sine UV-anlegg.

IVAR i Rogaland har for sine 11 medlemskommuner investert 1 milliard kroner i sikrere kilder, vannbehandling og mer enn 3 mil med hovedledninger med diameter opptil 1,4 m. Bergen var i ferd med å gjennomføre investeringer på 800 millioner kroner for perioden 1990-2006 i sine 5 store hovedvannverk da giardiaen slo til i 2004, like før sikre barrierer var utbygd ved Svartediket.

Lave renter har gjort at kommunene har hatt penger til å øke fornyelser av gamle ledninger uten utålelige store økninger i vanngebyrene. Oslo satte inn omkring 600 millioner kroner i sin saneringsplan for vannledninger i perioden 1997-2010. Innsatsen er effektivt målrettet. Sammen med systematisk lekkasjekontroll har fornyelsen av de dårligste ledningene redusert samlet vannbehov fra 114 til 92 millioner kubikkmeter i året. Mer enn 80% av fornyelsen har skjedd med ulike former for NO DIG-løsninger med renovering av gamle rør uten full oppgraving. Bravo Oslo!

Mange andre kommuner satser også på ledningsutbedringer. Trondheim og Sandefjord er blant de større kommunene som kan vise til store

reduksjoner i lekkasjetapet. Men mange kommuner har ennå en lang vei å gå. Lekkasjereduksjon, ledningsfornylelse og sikring av vannkvaliteten i ledningsnettene vil være en hovedutfordring i årene fremover. Derfor er det også fornuftig at Mattilsynet har satt større fokus på vannkvaliteten i ledningsnettene de siste årene. Fortsett med det!

Sikkerhet og beredskap har nå hovedfokus i mange kommuner og vannverk. Det at vannkvaliteten normalt er god og sikker, er ikke nødvendigvis tilstrekkelig for å møte klimaendringene med **varmere** vær, som gir økt avrenning av humus til vannkildene i perioder som før ble kalt vinter, **våtere** vær, som skyller ut mer forurensning slik at sikkerhetsbarrieren i vannkilden tidvis svikter, og **villere** vindforhold, som gjør at vannkilden ikke alltid har stabile og trygge sprangsjikt på 20-30 meters dyp.

Mange store interkommunale vannverk har møtt utfordringene innen sikkerhet og beredskap med å bygge ut samkjøring mellom hovedvannverk som alle er i normal drift. Eksempler på dette er VIV i Vestfold (550 mill. kr i nytt Eikeren-vannverk i nord som samkjøres med Farris i sør), Glitre-vannverket (400 mill. kr i samkjøring Glitre-Asker-Holsfjorden/ABV) og MOVAR-Sarpsborg-FREVAR (170 mill. kr i samkjøringsvannledning langs ny E6).

Mange andre store og mellomstore kommuner har samtidig gjort en betydelig innsats. Investeringene de siste 20 årene anslås grovt til mer enn 25 000 millioner 2005-kroner. Man

får mye god vannforsyning for slike summer, og fortsatt er vanngebyrsatsene til abonnentene relativt lave. Strøm koster husstandene mange ganger så mye som drikkevann!

Gjennom mange år har dyktige og engasjerte folk ved de interkommunale næringsmiddeltilsynene, nå statlige Mattilsyn, vært aktive pådrivere og medspillere med vannverkene for å øke innsatsen i vannforsyningen. Det har vært en viktig rolle mange steder. I dette arbeidet har også den lille staben av vannmiljøfaglige eksperter ved Nasjonalt Folkehelseinstitutt representert oppdatert kunnskap på helse- og risikoforhold og ikke minst solid kunnskap og kontinuitet over mange år med detaljert kunnskap om de fleste vannverk og forsyningsforhold i Norge.

Denne typen kunnskap, både hos vannverkene selv, hos de lokale mattilsynene og hos Folkehelseinstituttet, er av uvurderlig viktig betydning for å kunne utøve et kompetent skjønn i vurderingene av sikkerhet og risikoforhold ved det enkelte vannverk.

Den mest gledelige forbedringen i organiseringen og forvaltningen av vannforsyningen de siste 10-15 årene har vært utviklingen i NORVAR, nå Norsk Vann siden nyttår. Kommunene og VA-verkene støtter opp og bidrar til Norsk Vann som fremstår som en helt sentral aktør, initiativtaker og koordinator for VA-bransjen. VA-bransjen må ordne opp selv og Norsk Vann har et utrolig profesjonelt, faglig dyktig og velorganisert engasjement over hele bredden av de utfordringer som VA-bransjen står overfor. Norsk Vann gjør også mange oppgaver som i

andre land ligger på statlige myndigheter, departementer og direktorater.

Vannverkene og den lokale forvaltningen står på mange viktige områder godt rustet for å møte fremtidens utfordringer! Norge har en god og sikker vannforsyning, selv om medias krisemaksimering kan gi inntrykk av det motsatte. Derfor blir det ekstra viktig at Mattilsynet følger opp de vannverk som synder mot elementære krav i drikkevannsforskriften. De fleste av disse vannverkene er små, men blir betydningsfulle likevel når VG og andre offentliggjør ”synde-registeret”!

Trøsten får være at statistikkene viser at forbrukernes tillit til vannforsyningen og kranvannskvaliteten er god, slik at forbrukerne i økende grad foretrekker det friske og billige kranvannet framfor unødvendig og dyrt flaskevann.

Staten har meldt seg ut, ... men tilsynspenga vil de ha!

De siste 10 årene har den statlige innsatsen i vannforsyningen gått omtrent mot null, med unntak av hva som er nevnt foran om Folkehelseinstituttet og Mattilsynets distriktskontorer:

- Undervisningen ved NTNU og andre høyskoler har for liten innsats i VA-faget med et studenttall som bare dekker en brøkdel av behovet. Ved nesten alle ingeniørhøyskoler er VA-utdanningen nedlagt.
- Det er ingen statlige midler kanalisert til forskning på vårt viktigste næringsmiddel: drikkevannet. Forskningsbidragene fra EU er langt viktigere enn det som kommer

fra den norske stat, selv om vi visstnok fortsatt ikke er medlem av EU.

- Med unntak av et par årsverk i Helsedepartementet er det ingen departementer som har vannforsyning på dagsorden. Kommunaldepartementet og Miljøverndepartementet er mer opptatt av å få sendt saker fra seg til andre departementer enn til å engasjere seg som myndighet og pådriver. Det bør være finnerlønn for den som finner en vannforsyningspost i statsbudsjettet. De er der, men synes knapt.

Det skandaløse i dette bildet er at samtidig med at vannforsyningsmyndigheten ble statliggjort ved etableringen av Mattilsynet i 2004, ble det også innført et tilsynsgebyr på 5 øre pr kubikkmeter vann. Koblingen av gebyret til vannmengde blir absurd når man samtidig vet helt entydig at de store vannverkene med meget få unntak er de som trenger tilsyn og myndighetsoppfølging minst.

Enda frekkere blir dette statlige vannforsyningsranet når Mattilsynets ledelse åpent innrømmet i media i 2007 at bare halvparten av gebyrinntekten på omkring 32 millioner kroner kanaliseres til vannforsyningsinnsats innen Mattilsynet. Mattilsynet sentralt har bare én eneste heltidsansatt på vannforsyning. Han har den utakknemlige jobben å være skyteskive for bred kritikk fra hele vannverksbransjen mot Mattilsynet, en kritikk som tydeligvis preller av fullstendig, blant annet fordi overordnet ledelse med ansvaret for vannforsyningen endres så ofte at det er vanskelig å få fakkert dem!

Norsk Vann, mange frustrerte medarbeidere ved Mattilsynets distriktskontorer, samt i beskjedne grad undertegnede har forsøkt å provosere til endringer. Fullstendig nytteløst! Vannverkssjefen ved Nedre Romerike Vannverk (NRV) holdt tilbake 651 000 kroner av et krav på tilsynsgebyr på 751 000 kr for 2005. Min etterfølger i samme jobb gjorde det samme for 2006. Hovedbegrunnelsen er: Det er i strid med selv-kostregelverket å innkreve et gebyr som er mer enn ti ganger så høyt som utført tilsynsinnsats. NRVs reaksjon var en godt begrunnet provokasjon for å få fram en helt nødvendig vurdering og endring hos myndighetene, men ingenting skjedde. 1,3 mill kr står så vidt vites fortsatt som ubetalt tilsyns-krav. Hva i alle verden er det som ikke skjer?

Mattilsynet som rådgiver

Både i vannforeningsmøtet og i en internettbasert bloggdebatt etter møtet ble Mattilsynets rolle utover myndighetsrollen debattert. Ytterpunktene i denne debatten var:

- Mattilsynet skal være en fullstendig uavhengig og formell myndighet som med autoritet forvalter regelverket, godkjenner vannverk og utøver tilsyn med utgangspunkt i drikkevannsforskriften og godkjenningsvilkårene for vannforsyningen. Av formelle grunner må Mattilsynet ikke involvere seg i faglige diskusjoner som direkte eller indirekte kan få karakter av rådgiving.

eller

- Mattilsynets 62 distriktskontorer skal ha en kompetent bemanning som kombinerer formelle myndighetsroller med solid vannforsyningskompetanse, som gir nødvendig autoritet i utøvelsen av rollene som godkjennings- og tilsynsmyndighet. Mattilsynet skal utøve faglig skjønn ved mange av sine vurderinger. Dette krever dialog og tett kommunikasjon med vannverkene. I krisesituasjoner må Mattilsynet delta direkte i kriseteamet som rådgiver for å finne de riktige løsningene. Det er stort sett uproblematisk å utøve disse rollene som medaktør og rådgiver og likevel fremstå som en uavhengig vannforsyningsmyndighet.

Norge vil i overskuelig fremtid fortsatt være et lite land der norske territoriale krav i Arktis, Antarktis og på Shetland og Orknøyene neppe har betydning for vannforsyningsforvaltningen. Derfor er jeg ikke i tvil om at det sist nevnte alternativet for utøvelse av myndighet er det eneste rette.

Jeg savner tiden da fagfolk på ekspertnivå ved hovedkontoret til Statens Næringsmiddeltilsyn kastet seg inn i faglige og svært viktige debatter med stort engasjement. Vi trenger ikke mange årsverk ved Mattilsynets hovedkontor, men hele Mattilsynets forvaltning ville bli vesentlig forbedret og effektivisert dersom de sentrale innsatsen ble lagt på 5-10 årsverk. Noen av disse kan godt være vikariater fra distriktskontorene, slik man allerede har hatt nytte av i noen sammenhenger. Kutt ut

den skjulte allemannsbeskatningen i tilsynsgebyret. La heller vannverkene betale inn en tilsvarende sum til Norsk Vann. Dette hadde gitt kubikkmeterfemøringen mening og tilfredse lovlidige betalere. De 32 millionene kunne for eksempel benyttes slik:

- 15 mill kr til forskning og teknologiutvikling
- 10 mill kr til informasjon, rekruttering og kompetanse
- 7 mill kr til utvikling av bedre kriterier for sikkerhet og beredskap, herunder utvikling av bedre tilsyn og revisjon knyttet til dette.

I NRK 25. mai 2007 lovet Mattilsynet å doble innsatsen i vannforsyningen. Det er vanlig folkeskikk at man holder det man lover, og at man ikke tar betalt for noe man ikke leverer!

På vegne av Norges Vannforsyning ønskes Mattilsynet God Bedring!